

Adam Biro George bácsi*

Gédéon ott ül a társaság közepén, az unokatestvérek között, francia családja körében, nagyon egyedül, nagyon messze, előtte a jókora fényképesdoboz, teli a Franciaországban, Magyarországon és másutt készült fotókkal, amilyeneket minden család őrizget, már akiket a Történelem nem fosztott meg a saját történetük ápolásától, és Gédéon tudja, miért támadt benne hirtelen nosztalgia a felvettől, amelyen egy általa nem ismert férfi látható, vonásai alig kivehetők. Igen, ez az 1915-ben, Amerikában készült fotó, amely egy autó volánja mögött ülő férfit ábrázol, neki a Magyarországon töltött gyermekkorát jelenti, az ötvenes éveket. Meg aztán... „a múlt idegen ország. Ott minden egészen más.” (Kedvenc filmjének első mondata. *„Past is a foreign country. Things are different there.”*)

A fénykép valójában képeslap, és San Franciscóból küldték 1915 júliusában (kivehetetlen, hányadikán), a postázás ideje 8.30. P. M., Boulogne-sur-Mer-be, „Boulogne s/ Mer-Pas de Calais” 12.45-kor érkezett, lejjebb kör alakú pecsét közepén: 25 – – a többi olvashatatlan. A cinóbervörös, kétcentes bélyegen a Panama-csatorna látható, rajta hosszú bélyegző: WORLD S PANAMA-PACIFIC EXPOSITION 1915.

George bácsi, akit a fénykép-lap ábrázol, s aki a feladó is egyben, hatalmas szívart tart szorosan ajkai között. A szemébe húzott fura, kis kerek, kemény kalapot a fülei tartják, a jobbat látni lehet. Két keze a 81845 rendszámú, lehajtott tetejű autó volánján. A gépkocsi akkoriban nyilván új modellnek számított, de ma már csak mosolyognivaló, a régi idők járműve. Valójában inkább hintóra emlékeztet, mint autóra (vagy kétkerekű taligára? semmiképp), és a burleszk filmek jutnak róla az ember eszébe. Az automobil kerekei óriásiak, akárcsak a két részből álló, szép időben nyilván lehajtható szélvédő is. George bácsi magasan, akár egy dombtetőn ül az autójában, büszkén markolja a gigantikus méretű kormányt, és meredten néz előre. A

masina betölti az egész képet, és George bácsi parányinak látszik a fémtömeg közepén: rudak, lemezek, szegecsek, csavarok, csövek, kábelek, emeltyűk, dugattyúk, fogantyúk... És mégis, George bácsi áll a középpontban, és még ma is, amikor a fotót kézbe vevő szemlélő technikai kíváncsiságát egész biztosan megbizsergeti a hihetetlen jármű, George bácsi alakja tűnik fel először a műszaki érdeklődésű leselkedőnek.

George Friedländer szülőföldjéről, Erdélyből 1905-ben érkezett San Franciscóba. Szülei már nem éltek. Kilencen voltak testvérek, köztük Gédéon (a fényképet néző kortalan, szomorú fiatalember) nagymamája, és francia unokatestvéreinek nagyapja. George-ot még Györgynek hívták; üvegesinas volt. Tényleg üveges volt? 1905-ben San Franciscót erős földrengés rázza meg. Az amúgy talpraesett, ügyes, jó üzleti érzékkel megáldott üveges megcsinálja a szerencséjét. Gédéon sohase tudta meg az igazságot. Mit jelentett a „gazdagság” Szatmárban a világháború előestéjén? Vajon ugyanazt jelenti ez a szó Kaliforniában, a Csendes-óceán partján, mint Erdélyben, a homokos Kőrös mentén? George nyilvánvalóan gondoskodott arról, hogy a talán saját maga alkotta legenda fennmaradjon: az autó, a szivar, a póz... az amerikai nagybácsi. A felvételt egyébként beállították, látható, hogy az autó se nem megy, se nem fékez éppen, a kerekek enyhén a homokba süppednek, olyan az egész autó, mint egy kiállítási darab, pár lépésre az aszfaltúttól. A bácsi meg nem is vezeti; beéri azzal, hogy két kezével görcsösen a volánba kapaszkodik, na jó, mondjuk határozottan, tulajdonosi mivoltában biztosan, a lencsére szegeződő tekintete pedig ezt mondja: Látod? Ez vagyok én, és ez az enyém!

Európában, Erdélyben, Boulogne-sur-Mer-ben és másutt is dúl a háború. Már egy éve. Az értelmetlen mészárlás. De a posta működik. A képeslap címzettje

„Mons, F, Ladislas,
26 Rue Thiers,
Boulogne S/m,
France”.

(Részlet a *Gédéon című, megjelenés előtt álló önéletrajzi regényből*)

A címet így, vesszőkkel gépelték, ami azért furcsa, mert a képeslap hátoldalán az átlósan írt, magyar nyelvű szöveg kézírásos.

„Csokol ocsed
György”

A kétszavas magyar szövegben három hiba van. Az ékezetek hiányoznak, de az aláírás, György, helyes (a magyar rokonokkal is George-nak szólítottatta magát, akárcsak Gédéon, akit eredetileg Jánosnak hívtak, szóval a mi szomorkás Jánosunk is jobban szerette a magyar fülnek különösen csendő Gédéont, amit ő oly nagyon franciásnak tartott... Valaki, ki is? valami tréfás kedvű fickó egyszer azt mondta neki: tudod, a Gédéon, bár bibliai eredetű, de ősi francia név is. Ne használd ezt a keleti, pusztaszű Jánost, amit ráadásul képtelenség kiejteni!). A címzést vajon a titkárnője írta? Mindenesetre a címzés és a szöveg ellentéte igen hatásos, és ha a bácsi célja ez volt, hát sikerült neki: a címzés hosszú, tíz fekete gépelt szó, hivatalos és tiszteletet parancsoló, míg a másik oldalon három szó, kék tintával költőien, szentimentálisan, kacéran, esztétikusan, átlósan írva...

Valójában a képeslap mondanivalója ennyi: látod, bátyó, nekem sikerült! George nem tud mit írni a fivérének, aki egy távoli, hadban álló országban él két gyermekével, és valószínűleg már be is vonult, George nem érdeklődik felőle, de az üzenete nyilvánvaló, és egyedül ezt célozza a képeslap és hátoldala.

A címzett Ladislás bácsi, akiről Gédéon gyerekorában sosem esett szó, ellentétben George báccival, akit gyakorta emlegettek. Ennek több oka volt, a legnyilvánvalóbb, hogy Gédéon Magyarországon töltött gyermekéveiben George bácsi még élt Amerikában, míg Ladislás 1916-ban meghalt Franciaországért, és örökre.

Ladislás Friedländer szabó volt. Vajon ő is George-dzsál tartott Amerikába? Sohase fogjuk megtudni... Vagy Franciaországban maradt Mélanie néni vélhetően gyönyörű szeméért? Nem volt pénze hajójegyre? Senki sem tudja, Ladislás bácsi ma már csak egy név egy hősi emlékművön. Friedländer László tehát, akárcsak testvére, Friedländer György 1905-ben Nyugatra ment világot látni, elmenekülni a nyomor, az antiszemitizmus, a sötétség, a reménytelenség elől, a remény reménye felé. Eljutott a tengerhez – amit valószínűleg életében

először látott –, Gédéon bólint, ahogy ezt mondja, ez biztos, ki látott tengert Erdélyben 1905-ben? Gédéon nevet, nevetnie kell, annyira abszurd, a könnyekig nevetésre ingerlő a gondolat: ez a Ladislás, aki sose látott tengert, tengerre szállt, hogy meghaljon ott, Európa távoli csücskében, amit gyilkos szerepéről ismer a világ, különben, dallamos neve ellenére, senki sem tudná, hol vannak a Dardanel-lák – László tehát meglepedett a tengerparton, Boulogne-ban, Wimereux-ben, itt találkozott Mélanie Grinsteinnel, László beleszeretett Mélanie-ba, egy szót sem beszélt franciául, képzelhetitek, az erdélyi zsidó szabó csak magyarul beszélt.

Hogy volt képes László elvenni egy nőt, és elötte udvarolni is neki anélkül, hogy a nyelvét beszélt volna? Talán nem is beszélgettek, akkoriban nem úgy volt, mint ma, amikor a házastársak társalognak egymással, akkoriban a túlélés számított, nem a beszéd, mindenkinek megvolt a maga feladata, a férfinak odakint, az asszonynak odabent, a küszöbön találkoztak, és időnként, gyakran, gyermeket nemzettek némán. László remek szabó volt, nehéz idők jártak, lehetséges, hogy Mélanie nagyon szegény volt, netán árva, szüksége volt támaszra, egy férfira, és mivel László ráadásul még szép ember is volt... László talán gyorsan megtanulta a nyelvet, legalább annyira, hogy tört franciasággal szépeket mondhasson Mélanie-nak... Vagy talán a közösség egyik házasságszerzője, egy francia *sadchen* hozta össze őket, aki a mérleg egyik serpenyőjébe a kölcsönös előnyöket helyezte, szemben az átmeneti nyelvi nehézségekkel. Akárhogy volt is, tény, hogy összeházasodtak, László nevét az egzotikusabb, kevésbé magyaros hangzású Ladislásra változtatta, három gyermekük született, három lány. Ladislást zavarta a Friedländer név, ami vevőkörében, a boulogne-i, roubaix-i, sőt lille-i hölgyek fülében nem egzotikusan, hanem nagyon is németesen csengett. László a Ladislás F nevet vette fel, így, pont nélkül, titokzatos, romantikus, különös, de végül is sikeres névválasztás, hiszen a postás is, aki öccse San Franciscó-i lapját kézbesítette, ezen a néven ismerte.

De ki mondta, hogy Ladislás bácsi egyáltalán megkapta a lapot? Hol volt ő 1915-ben? Talán a fronton, biztosan ott, de melyiken, még nem a Dardanellekben, ahol a halál már várta, egyelőre még máshol – felesége kapta kézhez a képeslapot, amit nem tudott elolvasni, hiszen magyarul írták, vagy talán a gyerekek, a legnagyobb felkiáltott: „Mama,

mama! Egy képeslap Amerikából, a papának!”, és Mélanie, aki ismerte George-ot (személyesen? találkozott vele, mielőtt sógora hajóra szállt? vagy csak fényképet látott róla?), Mélanie letörölt egy könnycseppet, tegyék a papa dolgai közé, a testvérétől jött, jaj, de szép ez az autó, majd elolvassa apátok, ha hazaengedik. Hazajött-e még Ladislav? Láta-e az autós, szivaros, hibásan írt képeslapot? Addigra talán már ő is elfelejtette anyanyelvét és a helyesírást? Válaszolt-e a lapra? Önkéntesként vonult be, hálából a friss (vagy megígért) állampolgárságért, azért, hogy boldogan élhessen, mint az Atyaúristen, Franciaországban (*glücklich wie Gott in Frankreich*), elment, hogy távol Szatmártól egy messzi tengeren életét adja egy idegen országért, vagy talán nem is annyira idegenért, hiszen a három gyereke már itt született... Meghalt egy országért, ahol jobban tette, ha nem használta saját nevét, ahol egy szimpla F (pont nélkül) többet ért, mint a Friedländer név.

A családi legenda szerint George bácsi, az üveges épp a nagy földrengés idején érkezett San Franciscóba. Így mondtuk. Gédéonnak százszor is elmesélték. Ezerszer. Egész gyerekkorában ezt hallgatta. A történet szép, túl szép, de végül is minden héten nyer valaki a lottón, ennek így kell lennie, akkor hát miért ne épp egy üveges San Franciscóban? George bácsi milliomos lett San Franciscóban, mert jó helyen, jó időben, jó szakmája volt, na meg akkor és ott nem mészárolták a zsidókat. Ennyi. Ő is szégyellte a túl német, túl magyar, túl zsidó hangzású Friedländer Györgyöt, a kiejthetetlen keresztnevet, ezért hamarosan már Friedként mutatkozott be. George Fried.

George bácsi a realitások talaján álló ember volt, a korszak pedig nem is nagyon tette lehetővé, hogy túl sokat elmélkedjen a dolgokon. Szerette Amerikát, Amerika pedig úgy viszonzta ezt a szeretetet, hogy milliommossá tette őt. Legalábbis így mondták a családban, Szatmáron és Budapesten. Hány milliója volt? Milyen pénzben? Dollárban vagy pengőben, illetve forintban? Láta-e valaki a cége könyveit? És az adóbevallását? Tudott-e valaki bármit is a vállalkozásáról, a vagyona nagyságáról? Nem inkább a fotók, szivarok, autók, anglikán feleség és egyebek segítségével ügyesen megteremtett hatás nyugtázta le a magyarországi rokonságot, miként a gyarmatosítás idején a tömjén, a pusák és az üveggolyók ejtették ámulatba az indiánokat? George bácsi feleségét Christine Lefort-

nak hívták, a francia nevet viselő angol nő anglikánus volt, komolyan mondom, erősködik feleségesen Gédéon. A család ott, az óházában nem értette, minek ez a cirkusz, „George” meg „Fried” és ez az anglikánus nő (anglikánus! már megbocsáss, de mégis kik ezek? Ők sem szeretik a zsidókat?), és ez a Christine, egy Friedländer felesége, akit Christine-nek hívnak, nem mondom, szóval Christine vajon viselt-e a nyakláncán keresztet a keble közt? Ráadásul francia neve van, de hát mi lelte Györgyöt, a Gyurit, mi elől menekült, mit akart otthagyni, elfelejteni, eltemetni, mivel akart végezni? Velünk? Hanem azért... mégiscsak milliomos. A legenda terjed. Bővül. Gédéon, amikor tizenöt évesen Párizsba érkezik, a menekülttáborban minden kis barátjának elmeséli: a San Franciscó-i nagybátyám, illetve a nagyanyám testvére az Egyesült Államok tíz leggazdagabb emberének egyike.

1936-ban George ajándékot küldött Irma nővéreinek, Gédéon nagyanyjának Budapestre: egy autót. Fekete, fényezett csillogó-villogó csodamaszinát, belül vörös bőrülések, akár egy szalonban, mahagónifa, két lámpa ernyővel, Gédéon jól emlékszik az autóról meg a sapkás sofőrrel készített fotóra, a többi elképzeli, ilyenek lehettek a korszak luxusautói... Gédéon emlékszik a fotóra, de George bácsi mindent elfelejtett a hazájáról. Mit kezdjen a húga, a budapesti mérnök felesége ezzel az autóval, amit senki nem tud vezetni, és amire akkor és ott senkinek sincs szüksége? George tudhatta volna. De honnan tudhatná egy szegény szatmári szekeres fia, hogyan élnek a budapesti polgárok? Vagy így akarta megbosszulni nyomorúságos gyermekkorát? Gédéon nagyapja, Schwarz Károly mérnök gyalog járt az irodába, szerette ezt a kis sétát, az üzem székhelye, ahol alkalmazásban állt, szinte két lépésre volt csak tőlük, Budapest szívében, a felesége szerint nagyon jót tett neki a gyaloglás, így gondolta a nagypapa is, aki délelőtt tíz órakeresztés reggelije után mindig megállt egy bizonyos kis étterem-kávéházban, ahol jól ismerték, jó napot, mérnök úr, a szokásosat?, igen, zónapörkölt, nokedlival, fokhagymás-tejfölös uborkasalátával, mindezt egy pikolóval öblítette le, életveszélyes volt ez a számára, a felesége zsír nélkül főzött, sosem ittak étkezéskor alkoholt, a mérnök nagypapa súlyos szívbeteg volt, két infarktussal a háta mögött... Harminc évvel később, hetvennyolc éves korában halt meg, hirtelen, súlyos szívroham következtében.

Gédéon nagyon szerette fáradhatatlan nagyapját, szívesen mesél róla, de George bácsi autójánál tartottunk, nem számít, visszatérünk rá, megvár, már vagy hatvan éve vár az az autó, hát várja meg, amíg visszatérek rá, még ha én nem vagyok is hatvanéves, de az egyetlen ember vagyok, az utolsó, aki még beszélhet róla, mielőtt elmerülne a Semmiben... miért is? ki miatt? miattam, egyedül miattam. Az autók, a dolgok, akárcsak az emberek, addig léteznek, amíg valaki emlékezik rájuk. A temetőben csak az anyag nyugszik. Egyetlen temető, sem az embereké, sem az autóké nem őriz emlékeket; csak valakinek az emlékezete, a szavai, amikor róluk beszél. Én egy élő temető vagyok, igen, élő, én élek, és élek velem a halottaim is, ameddig én. Ti itt nem tudtok semmit. Nektek soha senki nem mesélt semmit, ti mit sem tudtok Magyarországról, a zsidóságról, a családról, a családokról, a tienteokról, ti csak a jelenben éltek, a jelenért. Nézzétek ezt a fényképesdobozt! Most először pillantotok rá. Megjegyzem, a szívem mélyén úgy érzem, a ti viszonyulások az üdvösebb. Segít élni, ha nem vájkálunk folyton a halott múltban. Ami engem illet, én egészen más vagyok, de ez semmiben sem segít. Még meghalni sem, mert félek a haláltól. Ha meghalok, magammal viszem a piros műanyag tűzoltóautót, ami akkor ment tönkre, amikor betettem a sütőbe, hogy eloltsa a tüzet, az anyámtól kapott kis kémiai laboratóriumot, és a háromkerekes biciklit, ami a házunk kapuja előtt maradt, amikor kétéves koromban valami pszichopata szomszéd elrabolt, viszem az állatok háborújáról szóló könyvet is, meg Mark Twain *Koldus és királyfi*-ját, az első regényt, amit olvastam – de hát mások is olvasták ezt a regényt! –, igen, de nem úgy, ahogy én, magammal viszem az én olvasatomat, a sűrű pulóveremet, az orosz, tankra emlékeztető fényképezőgépet, és velem jön a bécsi Austria szálló londonere is, akit ötvenhatban azzal őriztettem, hogy naponta tízszer állítottam meg a liftet két emelet között, a narancs, amit szintén Bécsben kaptam ötvenhat decemberében, ez volt életemben az első, amit egyedül ehettem meg, mert amikor ötvennégy karácsonyán Pesten apámnak sikerült szereznie egyet, szétoztottuk: a húsát anyámmal ettük meg apámnak jutott a hék belseje.

Szóval, Gédéon mérnök nagyapjának, akit Schwarznak hívtak, a háború előtt jobboldali főnöke volt, nagyon jobboldali és nagyon kapitalista, de ez nem akadályozta meg a nagyapát abban,

hogy, balszerencséjére, baloldali legyen. Egy nap elhatározta, hogy nem fizet többé adót, mert az adó lopás, főleg, hogy egy fasiszta állam követi el. (Felesége titokban fizette: hol egy vázát adott el, hol egy szőnyeget...) Május elsején fiával együtt kiment a Városligetbe, hogy részt vegyen a betiltott tüntetésen, egy óriási trombitát cipelt magával, fűlsiketítő hangja zavarta a munkásokat, és magára vonta a rendőrök figyelmét.

– Mesélj mégis, ha nincs ellenedre, George bácsi ajándékáról, a fekete autóról – kérik az unokatestvérek.

Igen, az autó. Gédéon apja, aki jól emlékezett rá és gyakran beszélt róla, úgy mesélte, hogy csak néhány hónapig tartották meg. Fel kellett venni egy sofőrt, nem tudták, hova menjenek autóval, világéletükben a közelben, gyalog intézték a bevásárlásokat, ráadásul cselédjük is volt. Kitaláltak hát mindenféle úti célt, hogy foglalkoztassák a sofőrt, eljártak ide-oda, a sofőr kocsival vitte Gédéon apját az iskolába, Irma nagymamát bevásárolni, aki csupa olyasmit vett, amire semmi szükségük nem volt, csak hogy használják az autót a sofőrrel, pedig a nagymama takarékos volt, sőt fukar, garasoskodó, de nem bírta nézni, ahogy a kifényesített bajuszú, életerős fiatalember egész nap nem csinál semmit. Egy nap mégis azt mondták, elég. Megköszönték a sofőrnek addigi munkáját, pedig az már remekül beletanult: méltóságteljes mozdulatokkal kormányzott, a ki- és beszálláskor sapkáját kesztyűs jobb, illetve bal kezében tartva segédkezett. Eladták a fekete bestiát, a csillogó-villogó, dudáló ilyen meg olyan csodát.

Láthatóan az autó fontos jelkép volt George bácsi életében. Apja szódászekerekének felsejlő emléke? A luxusautókkal próbálta volna az egykori, szódásüvegekkel megrakott kézikocsit emlékeiből elűzni? Kár, hogy Gédéon nem tudja, milyen autókkal járt nagyanyja testvére, biztosan mesélne róluk, elábrándozva. Chevroletek, Buickok, Oldsmobilok, Cadillacek, Studebakerek, meg a se nem szép, se nem jó Hudsonok.

Mindenesetre az autó, a fejedelmi ajándék egy életre elkápráztatta a családot. George csak egyetlenegyszer jött vissza meglátogatni őket, közvetlenül a második világháború kitörése előtt. Felesége is elkísérte, aki csak angolul beszélt, és senki sem tudta, mit mondjon neki, de azt nagyon udvariasan: kézcsók és bokacsattogtatás közepette magyarul és németül bókoltak, az utóbbit szintén nem értet-

te – a látogatás nem hagyott olyan mély nyomot a családi emlékezetben, mint az autó.

Bátyjának, Ladislasnak, a franciának három gyereke volt...

– Ezt már mondtad...

– Tudom, de szeretek mindent többször is elismételni, ez a történet, a családom története annyira kusza, hogy magam is összezavarodom, hát még ti, akik nem is tudtok semmit, hiszen nektek soha senki nem mesélt a családról, nem ismertetek senkit Magyarországról, a nyelvet sem beszélitek, pedig ez az ország egy kicsit a ti részetek is. Azt mondtam, a nyelvet? Egy szót sem...

– De, tudjuk mondani, hogy *köszönöm*...

– Nekem kell mindent elmesélnem, ki más mesélné el? Mert különben mindenki meghalna másodszer is, úgy bizony, de akkor véglegesen, és talán még maga az Úristen is elfelejtené őket. Bár ebben az évszázadban, áldott legyen a neve, nem sokat törődött a magyar zsidókkal, és amikor észbe kapott, túl későn, azok már Auschwitzban voltak...

Gédéon a Budapesten töltött éveiben a Franciaországban élő gyerekeket nem ismerte, sose biztatta senki, hogy írjon levelet távoli unokatestvéreinek, főleg nem franciául, hiszen akkor még nem beszélte a nyelvet. Semmiféle örökség nem volt kilátásban, és csomagban sem érkezett Maggi levespor meg zsilettpenge. Ez meglepő, mert Gédéon apja unokatestvéreivel két ízben is Marseille-ben nyaralt. Ladislás bácsi hősi halálát követően Mélanie néni Marseille-ben telepedett le, itt, Dél-Franciaországban nyitotta meg fehérnemű-üzletét, amiből igazán nem élt rosszul. Két lánya sosem ment férjhez, a legkisebbet egy olasz hegedűművész vette el, az unokatestvérek édesapja. A dobozban róla is van kép, Gédéon szemüveget vesz, hogy elolvassa a szöveget a hátoldalon, „Luigi Grassi” és egy dátum. És ugyanazzal az írással még: „Degrassi”, „De Grassi”, „de Grassi”, „de Grasse”... Gédéon felnevet, nevetése ezúttal szívből jövő: hát ebben a történetben már mindenki nevet cserél?

És George bácsi? Meghalt, mint mindenki más. Egész vagyónát, sose tudtuk meg, mekkora volt, fe-

leségére hagyta, aki illdomosnak tartotta, hogy a szegény magyar rokonoknak is juttasson belőle. Így történt, hogy Gédéon nagyanja 1958-ban értesítést kapott, miszerint azt az összeget, amit George fivére hagyatékaként Christine a számára átutalt, a Népköztársaság pénzügyi illetékesei egy Jáva típusú csehszlovák gyártmányú motorkerékpárra váltották át. (Még jó, hogy nem egy újabb autó. Az illetékeseknek kispolgári, földhözragadt képzelőerejük volt.) A nagymama ésszerűbbnek tartotta eladni a motort, mint hetvenévesen használni. A vadonatúj motor hónapokig elfoglalta a lift nélküli, harmadik emeleti szoba-konyha bejáratát, amit az állam utalt ki Schwarz elvtárséknak régi lakásuk fejében.

Gédéon megvakarja a fejét. Túlélő vagyok. Dinoszaurusz egy eltűnt világból. Pedig nem érzem olyan öregnek magam. Hamarosan átlépünk a harmadik évezredbe, a kibernetika, a világűr évtizedébe, én meg szórásszekérről, zsidó kivándorlókról, az 1905-ös San Franciscó-i földrengésről, a Dardanellákról, hősi emlékművekről, deportálásról, Sztálin, Hitler, Lenin és Mussolini nevű fickókról fecsegek... A Történelem, milyen régi történet... Ezek a fotók is. George a hatalmas autójával. Sose láttam azelőtt George bácsiról fényképet, pedig milyen nagy szerepe volt gyermekkoromban!

Csend.

Hiányzik a gyermekkorom. Közhely; kinek nem? De most nem az akkori, velejeig rothadt világról beszélek, a háborúról és az azt követő időkről, a hitlersztálinizmusról, a nyomorról, a politikáról, és mindenfajta politika és perspektíva hiányáról, a *no future*-ről, hiszen tudjátok, hogy nem. Gyerekkorom színtere, az a világ nem érdekel. De... A gyermeki énem hiányzik. Az azelőtti én. Az azelőtti, hogy. Az ottani, ahol. A múlt valóban idegen föld. Az én hazám egy család, az eltűntek neve és emléküik, történetek amerikai nagybácsiról, csomagok, ünnepek, szóval a gyermekkor, akár a többi emberé, de ez az enyém volt, nem jön többet vissza, és az az ország, mintha nem is létezett volna – mondja Gédéon.

Befejezés

Mindnyájan elolvasták, akik életben vannak, és azok is, akik már nem. Elolvastattam velük a szövegemet, a könyvet, ami még nem is volt az, Gédéon történetét, ezeket a történeteket, az övékét.

– Ez mind nem igaz. Mutathatunk neked papírokat, igen, igen papírokat, okmányokat, útleveleket, bizonyítványokat, leveleket, anyakönyvi kivonatokat, sőt családi fotókat, naplókat, megkérdezhetsz bárkit: ez nem így volt, semmi nem úgy történt, ahogy te elmeséled.

Pedig én tudom, hogy amit mondok, az úgy van, amit leírtam, az a színtiszta igazság. Ott voltak, nem ők, nem akkor, nem így, de mégis ők, mások máshol, máshogy, ugyanazok. Minden, az utolsó szóig igaz.

– A többi rendben van – mondták a halottak és az élők –, na jó, elmegy, bár meglehetősen hétköznapi, kit érdekel a XX. században a mi történetünk? Mások sokkal furcsább dolgokat éltek meg, szörnyűbbeket, embertelenebbeket, igazságtalanabbakat, vagy éppen sokkal mulatságosabbakat, csak te nem tudsz róluk. És főleg: nincsen vége. Egyszerűen csak abbahagyod. Úgy kéne befejezned, ahogy az igazi írók a regényeket: valami jó kis csattanóval. Lehet kicsit szomorú, hogy a nőolvasókat megríkassa (neked, a szakembernek, tudnod kell, hogy manapság főleg a nők olvasnak).

Ezt igazságtalannak éreztem. Semmit sem értettek a könyvemből. Néhány észrevételt, kritikai megjegyzést szívesen vettem volna: nincs benne elég popó (meg szex; elég furcsa egy olyan szerzőtől, akit igazából csak ez érdekel), túl sok a zsidó (ezt sem várnánk egy belga állampolgárságú magyartól, akinek kínai felesége van, és aki teljes szívből gyűlöli a gettókat és mindenféle címkézést), a könyv híján van bármiféle társadalmi és politikai elemzésnek (holott én mindig ott vagyok a barikádokon, fellázadok minden hatalom és rendszer ellen)... De ha azt vetik a szememre, hogy nincs befejezés, akkor nem értették meg a szerző szándékát. Hölgyeimuraim, tisztelt családom, Önök Gédéon Schwarz fejlődéstörténetét tartják a kezükben, egy *Bildungsromant*, mint amilyen a *Wilhelm Meister* (héhé, nem állítod túl magasra a mércét?), egy pikareszk regényt. És még valami: eseményeket írok le, ide-oda cikázó epizódokat, amelyek egy befeje-

zés nélküli egésszé állnak össze. Nem is lehet vége. Csak az út van.

Gédéon a bolygó zsidó.

Zarándokútja egyben családja, népe útja is. Az út országokon és az időn visz keresztül, az utazó pedig nem tudja szép sorjában elmesélni az elejétől a végéig, csak történeteket mesél.

– Akkor fejezd be valami tréfás történettel. Egy igazi viccel.

– Rendben van. Két zsidó utazik a vonaton. Kohn és Grün, Cohen és Lévy, Smith és O’Neil, Kagan és Lewkovitsch, gróf Esterházy és de Gaulle tábornok, Bensimon és Taieb, von und zu Goldberger és Goethe, Dupond és Durant. Lembergől Tarnopolba tartanak, nem, ezeket a városneveket ma már nem találod a térképen, ez régen volt, amikor még voltak zsidók... Szóval legyen inkább Leányfalu és Tisztviselőtelep (vagy Briançon és La Rochelle, Genf és Porentruy, Milwaukee és New Paris, Kyoto és Ishikozo, Bombay és Ahmedabad, Tunisz és Gabes, Ochsenzoll és Binningen, San Niccolo di Celle és Poggioventoso, Anchorage és Juno, Szaturnusz és Jupiter, nem mindegy? Mindennütt ott vannak és mindig útközben.)

Két zsidó utazik a vonaton. Majdnem minden zsidó vice így kezdődik. Amikor a lányaim még iskolába jártak, és reggelente alvást színleltek, hogy ne kelljen még indulniuk, jobb ötlet híján fölējük hajoltam, és a fülükbe súgtam az öt varázsszót: két-zsidó-utazik-a-vonaton. Az eredmény sose maradt el: fulladoztak a visszafojthatatlan nevetéstől.

Két zsidó utazik a vonaton. Egy fiatal és egy öreg. Egy idős rabbi és egy vándorló talmud-diák. Egyedül vannak a fülkében. A rabbi széles karimájú, meglehetősen elegáns filckalapot visel. Szakálla ápolt; öltözéke hétköznapi, nincs pajesza. Egy liberális rabbi. Elmélyülten tanulmányozza az ölében fekvő rongyosra olvasott könyvet. Mormolva olvas, időnként szünetet tart. Ilyenkor felemeli a fejét, és a semmibe réved. Pillantása találkozik a szemben ülő jóval fiatalabb férfival, aki szegényesen öltözött, fején *kapedli*, kopott felöltője alól kilógnak a *kis talesz* rojtjai, inge fehér, tiszta, de a nyaka szinte átlátszó a sok mosástól és vasalástól, ő is mormolva olvas, és akárcsak az idősebb, ő is elmélyülten tanulmányozza a könyvét. Hangjuk

összeolvad, zum-zum, bzzz, mint a darázsümmögés. Mióta elindultak, nem szóltak egymáshoz. Hirtelen a fiatal, mintha álmából riadna, vagy egy másik világból tért volna vissza, az órájára pillant (divatos karóra), aztán kinéz az ablakon, végül kétségbeesetten útitársához fordul:

– Megbocsásson, *rebeleben*, igazán nem akarom zavarni, de megmondaná, hol járunk? Nincs nálam se térkép, se menetrend.

Az öreg zsidó abbahagyja az olvasást, felemeli a fejét, hosszasan, mélyen elgondolkozva nézi a fiatalembert, majd hosszú csend után, nagyon nyugodtan így szól:

– Nem.

– Nem tudja?

– Tudom, de nem mondom meg.

A fiatalember elképed.

– Tudja, de...

– Igen. Nem.

– Megtagadja, hogy közölje velem a hely nevét, ahol vagyunk, bár pontosan tudja?

– Igen.

A fiatalember magánkívül van. Hol az órájára néz, hol kifelé, hol pedig a rabbira.

– Kecskemétre megyek, Szolnokon át kellene szállnom. Csak egy vonat megy naponta. Ha lekésem... Ezért bátorkodtam... De hát ez hallatlan...

– Tökéletesen igaza van.

– Most pedig legyen szíves, segítsen rajtam, mondja meg, hol vagyunk. Félek, hogy lekésem a csatlakozást. Sose jöttem még erre... Ezt nem teheti velem... egyszerűen nincs joga...

– Nem adhatok felvilágosítást.

– Hát én még ilyet nem láttam. Órákon keresztül nem szóltam egy szót sem, nehogy megzavarjam az olvasásban. Azután, kényszerűségből, udvarián magához fordultam, hogy egy egyszerű, bár számomra lényeges, sőt életbevágó dolgot megkérdezzek. Nincs pénzem rá, hogy az éjszakát szállodában töltsen Szolnokon, a városban nem ismerek senkit. Ez a vonat, ez a csatlakozás nagyon fontos nekem. Nem kértem se pénzt, se tanácsot, nem fecsérelem az idejét, a türelmét, nem okoztam gondot, semmi ilyesmi. Egyszerű felvilágosítást kértem, amit bárki megadna bárkinek. Még ha nem lennénk mindketten zsidók, akkor is. De hát azok vagyunk. Ráadásul maga rabbi, szent ember, kötelessége, hogy segítsen egy hitsorsosán.

A fiatalember áll; tajtézik dühében. Elvörösödik. Göndör, gyér szakálla remeg az izgalomtól; frö-

csögve beszél, időnként megrángatja sűrű hajában a *kapedlit*.

– Megértettem – feleli a másik. – De nem fogok válaszolni. És most, ha megengedi...

És ezzel visszabújik a könyvébe. A fiatal felsőhajt, és reményvesztetten elhallgat. Megértette, hogy helyzete kilátástalan. Majd hosszú csend után:

– Még egy utolsó szóra, ha megbocsát. Többet nem kérdezem meg, hol vagyunk. Nem érdekes. De legalább magyarázza meg, miért utasított vissza! Annyira ellenszenves vagyok, visszataszító? Annyira kellemetlen a leheletem, hogy inkább elhúzódik tőlem, és nem áll szóba állni velem? Akaratlanul megbántottam? Ismer valahonnan, és annyira haragszik rám, hogy nemhogy egy *micvét*, de a hétköznapi udvariasságot is megtagadja tőlem?

– Dehogy, semmi ilyesmiről nincs szó.

A rabbi kényelmesen hátradől az ülésen, kinyújtja a lábát, és elégedetten ásít. – Nos, ha annyira akarja, válaszolhatok. Pontosán tudom, hol vagyunk. Egy bizonyos ok miatt hosszú évek óta havonta egyszer megteszem ezt az utat, hogy úgy mondjam, a kisujjamban van az egész, csukott szemmel, csakis a kerekék zajából megmondom, melyik tanya előtt robogunk el éppen. Egyébként jelentős késésben vagyunk, már Kéthalompusztán kéne lennünk, de ez még csak Nagybotvány. De ezek a nevek úgysem mondanak magának semmit, minek folytassam. Csak jelezni szeretném, hogy a szolnoki csatlakozást már lekéste.

A *jesíva-bóber* ismét felpattan a helyéről.

– Nyugalom. Úgysem gyorsíthatja fel a menetidőt, már késő, a kecskeméti vonat elment maga nélkül. Ha előbb szólok, nyilván elkezd az *ajvé cőrezzt* meg a jajgatást, és teljesen felizgatja magát. Én természetesen megvigasztalom, úti célja felől érdeklődöm, majd megnyugtatom, hogy nem baj, ha késve érkezik. Felajánlom, töltsen szolnoki otthonomban az éjszakát, maga pedig, immár visszanyerve nyugalomát jólnevelten és udvarián visszautasítja, hirtelen észbe kapva: hiszen Szolnokon élnek távoli unokatestvérei, vagy ismer egy *jesívát*, ahol megalhat. Én nem hagyom annyiban, hiszen rabbi vagyok, ahogy mondta, szent ember, akinek kötelessége másokon segíteni, megpróbálom hát más irányba terelni a beszélgetést, mondván: Szolnokon épp elég időnk lesz arra, hogy megbeszéljük az éjszakai szállás kérdését. Elkezdünk erről-arról beszélgetni, felfedezem, hogy maga igen művelt, éppoly jártas a Talmudban, mint a modern tudomá-

nyokban és a kortárs irodalomban – a fiatalember szóra nyitja a száját, tiltakozna, maga sem tudja, miért és mi ellen, de az öregember nem hagyja szóhoz jutni:

– Folytatom. Lassanként összeemelegszünk, maga a családjáról mesél, közös ismerősöket, sőt talán rokonokat fedezünk fel, Szolnokra érve már el is feledkezik a bosszúságáról, a vonatról leszállva pedig szóhoz sem jut az ámulattól és a gyönyörűségtől, amikor megpillantja a lányomat, aki élém jött az állomásra. A lányom ugyanis csodálatosan szép teremtés, mindenki udvarolni akar neki, kérője is akad bőven. Három – négy évvel lehet fiatalabb, hány éves is maga?

– Huszonnégy.

– Tévedtem, ő még csak tizenhét. Mindegy, vagy talán annál jobb. Szóval első látásra beleszeret a lányomba, magában búcsút mond a kecskeméti vonatnak, az állítólagos *jesívának* meg az unokatestvéreinek, és már csak egy vágya marad: a házukban tölteni az estét és az éjszakát. Ilyen a szerelem. A világon a legnagyobb hatalom az Örökkevaló után, áldott legyen a neve. És ez így van jól.

Egyébiránt régi meggyőződésem, hogy az isteni és a szerelem egy és ugyanaz. De hagyjuk most ezt. A maga számára e pillanatban a legnagyobb boldogság az, ha szemét tisztelettudóan lesütve a lányommal beszélhet, ha társaságában tartózkodhat. És mivel fiatal, szegény, de kellemes arcú és külsejű, jól nevelt és nagy tudású (utóbbiról meggyőződhettem a Szolnokig folytatott hosszú beszélgetésünk alatt), beszédével, költői bókjaival, zsoldár- és Talmud-idézeteivel, közmondásaival,

történeteivel, hengegésével elbolondítja a lányomat, aki fülig szerelmes lesz a messziről jött ifjúba. Egész este beszélgetnek, maga megpróbál közelebb húzódni hozzá, s míg a mama egy pillanatra kimegy, a papa meg elszundikál a fotelban, megérinti a ruháját (ő meg elpirulva, boldogan hagyja). Azután együtt zenélnék, a lányom úgy énekel, mint egy angyal, és zongorán játszik... gondolom, maga is... vagy a *jesívában*...

– Hegedülök – dadogja a fiatalember.

– Hegedül? Még jobb. Szóval nálunk tölti az éjszakát, este meg reggel együtt imádkozunk, én megkedvelem magát, a lányom pedig... nos, erről ne is beszéljünk. Ezután, a vonatjegy ára már nem számít, gyakran jön Rebekához látogatóba, egyre gyakrabban, míg egy szép napon...

– De hát – nyögi a talmud diák.

– Míg egy szép napon eljönnek a szülei, hogy megkérjék a leányom kezét. Még házasságközvetítőt sem küldenek, annyira biztosak a dolgukban a maga elbeszélései alapján.

– Én – szólal meg a fiatalember.

– Árva? Ez mit sem változtat a dolgokon, akkor valaki más jött volna, egyre megy.

De térjünk a tárgyra: hogy miért nem akartam válaszolni a kérdésére? Mert szó sem lehet róla, fiatalember – az öreg rabbi ünnepélyesen felemeli az ujját, és dörgő hangon folytatja: szó sem lehet róla, hogy a lányomat olyasvalakihez adjam, aki nem tudja, hol van, és még egy térképe vagy menetrendje sincs!

FRANCIÁBÓL FORDÍTOTTA:
PÉTER ÉVA

